

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-н Мира Цветкова-Арсова,

катедра „Специална педагогика“ при ФНОИ на СУ „Св. Климент Охридски“

на дисертационен труд

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в научно направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

Автор: Анна Казакандони

Тема: *„Нагласи на учителите към ученици с аутизъм в условията на приобщаващото образование“*

Научен ръководител: доц. д-р Данка Щерева

1. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА КОМПЛЕКТА МАТЕРИАЛИ ПО ПРОЦЕДУРАТА

Със заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № 38-271/02.06.2025 г. съм включена в състава на НЖ по процедурата за провеждане на защита на дисертационния труд на Анна Георгиос Казакандони – редовен докторант по специална педагогика на английски език към катедрата по специална педагогика на ФНОИ при СУ с научен ръководител доц. д-р Данка Щерева.

Представеният ми комплект материали на електронен носител включва необходимите документи, а именно: пълният текст на дисертационния труд на английски език, Автореферат на български и на английски език, CV, публикации по темата на дисертационния труд, заповед за зачисляване и др.

2. КРАТКИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ

Анна Казакандони е получила бакалавърска степен по физическо възпитание и спорт в университета Аристотел в Гърция в периода 1999-2003 г., в годините 2002-2005 е учила в училище по танци в Солун (не е посочена каква степен е придобита), през 2004-2008 г. се е обучавала в сферата на Human Performance and Health (отново не е посочено дали е придобита магистърска степен), а през 2018-2019 г. е завършила магистърска програма по интеркултурно образование в СУ „Св. Кл. Охридски“.

В периода 2021-2024 г. Анна Казакандони е редовен докторант по специална педагогика в СУ „Св. Кл. Охридски“ с обучение на английски език под научното ръководство на доц. Данка Щерева.

В годините Анна Казакандони е работила в частна детска градина, като учител по физическо възпитание и спорт на различни места, както и като учител по танци. От 2000 г. досега Анна Казакандони работи като учител по физическо възпитание и спорт в училище в Гърция.

3. АКТУАЛНОСТ НА ТЕМАТИКАТА

Темата е актуална и с добър фокус. Тя обхваща от една страна приобщаващото образование и нагласите на учителите, родителите и съучениците – три много важни групи в процеса на приобщаване, и от друга страна приобщаването на конкретна група ученици със СОП – тези от аутистичния спектър, които са една от особено многобройните групи.

4. ХАРАКТЕРИСТИКА И ОЦЕНКА НА СТРУКТУРАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Целият дисертационен труд е в обем от 205 страници, като фактическият текст без библиографската справка и приложенията е от 182 страници. Той има класическа структура, като включва три теоретични глави, една глава с дизайн на изследването, една глава с анализ на получените резултати, изводи, заключение, приноси.

Първа глава е наименувана „Изясняване на понятията аутизъм“. Тя се състои от 8 параграфа, в които последователно се разглежда същността на аутистичния спектър, диагностичните му критерии, поведенческите особености на лицата с аутизъм, отношението на учителите към тези деца, отношението на съучениците, разглеждат се някои образователни подходи и стратегии за работа с тази категория деца и ученици, описват се специалните класове в Гърция и накрая се описва една конкретна образователна интервенция – RDI (Relationship Development Intervention). Тази глава е добре построена. В нея са отразени последните диагностични критерии за аутистичния спектър съгласно DSM-5. Единствената ми забележка тук е формулировката на параграф 1.5., в която се описва отношението на децата с „нормално развитие“ към децата от аутистичния спектър. Тук по-коректни са термини като „типично развитие“ и пр.

Глава втора е със заглавие „Приобщаване и приобщаващо образование“. Тя обхваща пет параграфа. Тук добре и последователно се дефинира приобщаващото образование, посочват се различни закони в Гърция, с които то се прилага и осъществява. Цитирани са дефиниции на известни международни организации за приобщаващото образование – напр. на ЮНЕСКО, което показва добро познаване на процеса в по-глобален мащаб, описват се видове и форми на приобщаване. Последните два параграфа са посветени на учениците от аутистичния спектър и тяхното приобщаване, както и ролята на учителите в този процес.

Трета глава е наречена „Социалните умения и тяхното оценяване – сценарии и социални истории“. Тя се състои от осем параграфа. Бих казала, че тази глава е излишна или би могло да се обедини с някоя от предишните, или би било добре да се преформулира. Сценариите и социалните истории не са обект на изследване в настоящия дисертационен труд и толкова подробното им описание и внимание към тях не е необходимо. Приемам го все пак като лична визия и решение на автора. Първият параграф в тази глава описва социалните умения, вторият и третият засягат тяхното оценяване – общо и във връзка с училищното приобщаване. Пети, шести, седми и осми параграфи на свой ред се спират на подпомагащи програми за развитие на социалните умения, конкретно на сценариите и социалните истории, както и на специфичните потребности на учениците от аутистичния спектър. В заглавието на параграф 8 (в Съдържанието) по всяка вероятност по погрешка е включено дълго изречение с цитат за тези специфични потребности. В осми параграф в няколко подпараграфа добре е разгледана ролята на родителите, както и тази на съучениците за приобщаването на ученици от аутистичния спектър. Именно тези подпараграфи

имат най-голяма важност и тежест във връзка с темата на дисертационния труд и последващото изследване.

Трите глави, формиращи теоретичната част, са в обем от 90 страници.

Четвърта глава запознава с планираното и проведено изследване. Целта е формулирана като „да се проучат перспективите на педагози, родители и ученици относно приобщаването на ученици от аутистичния спектър в общообразователни класове, като се изследва влиянието на възрастта на педагозите върху ефективността на техните методи на преподаване и как полът на родителите влияе върху възгледите им за приобщаването“. Мисля, че това много детайлно посочване на възраст при учителите и пол при родителите не е нужно и би могло вместо това да се каже, че ще бъде изследвана ролята на демографските фактори при изследваните групи лица. Съответно трите работни хипотези са обвързани именно с изследването на тези два демографски фактора при учители и родители, а третата – с възрастта на учениците. Изследователският инструментариум включва три анкетни карти за трите групи участници – учители, родители на типично развиващи се деца и ученици на възраст 9-18 години, които са съученици на деца от аутистичния спектър. Трите групи имат равномерно разпределение и включват по 50 участници от всяка група. Те са от общо 5 училища в Гърция – 3 начални и 2 гимназиални. Първата анкетна карта, предназначена за учители, включва 28 въпроса, втората, предназначена за родители – 18 въпроса, а третата анкетна карта за ученици съдържа 16 въпроса. Тази глава обхваща три страници и въпреки, че е кратка, в добър и синтезиран вид представя по-важните компоненти на планираното изследване.

Пета глава предлага анализ на събраните резултати, които са обработени с Ексел и с програмата SPSS-версия 25. Тази глава е добре подредена и включва текстова част, графики и таблици. В параграф 5.1. са представените резултатите за учителите, в 5.2. – за родителите и в 5.3. за учениците. Тя обхваща 71 страници и е изчерпателна и подробна. В края ѝ е дискутирано състоянието на хипотезите – посочва се, че първата се потвърждава, втората се отхвърля и се потвърждава алтернативния ѝ вариант, третата хипотеза също се потвърждава.

Следват Изводи. Те не са номерирани, но са около 4 на брой.

Заклучението добре обобщава разглежданата проблематика. В края му са обособени препоръки, които би било по-добре да следват Изводите. Те също не са номерирани, а са представени като обща текстова част, но бих казала, че са около 6 на брой.

Библиографията е богата и в нея има цитирани литературни източници от 2020, 2021 г., тоест от последните години.

Общото съотношение на теоретичната част, постановката на изследването и анализа на получените резултати е сравнително балансирано и е 90-3-70 страници.

5. ПРИНОСИ И ЗНАЧИМОСТ НА РАЗРАБОТКАТА ЗА НАУКАТА И ПРАКТИКАТА

След Заключението са описаните приносите на дисертационния труд. Те са описани общо, като цялостна текстова част, без разделяне на такива с теоретичен и с практико-приложен характер. Бих казала, че броят им е 4. Те са доста общо формулирани, но могат да се приемат и в този вид.

6. ОЦЕНКА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Представените публикации по дисертационния труд са 4, като две са в сборник с материали от научна конференция на ФНОИ от 2022 г. и две са в сборници с материали от две различни научни конференции в Румъния през 2022 г. и през 2023 г. Приемам изцяло двете публикации от конференцията на ФНОИ, които са със заглавия „INCLUSIVE EDUCATION: STRATEGIES AND APPROPRIATE SUPPORT“ и „AUTISM SPECTRUM DISORDER: A COMPLEX AND MULTIFACETED CONDITION“. В публикацията от конференция в Румъния от 2023 г. заглавието на доклада гласи буквално „*Working mother. Balancing family and work*“. Ако това е оригиналното заглавие, то не може да се приеме като публикация по темата на дисертационния труд. Другото заглавие в конференция в Румъния от 2022 г. е с гранична обвързаност към темата на дисертационния труд – „*Communication and relationship between educator and foreign student in intercultural classroom*“ (р. 48), но може да се приеме. Така броят публикации, които приемам, са три.

7. АВТОРЕФЕРАТ

Авторефератът е в обем от 59 страници и предава текста на дисертационния труд в съкратен вид. Тук имам няколко забележки към българската версия:

- формулировката на Глава 2 – такава няма в основния дисертационен труд. Допускам, че това е по-широко и обобщено заглавие на Глави 2 и 3.

- в Автореферата има дискусия, каквато не откривам в дисертационния труд.
- тук изводите са номерирани и са 5 на брой, а в дисертационния труд не са номерирани и ми се струва, че са по-малко.
- списъкът с публикациите по темата на дисертационния труд накрая на Автореферата е недобре описан и в него са посочени само 2 публикации! От приложените в комплекта материали текстове на публикации, аз откривам 4 такива, които коментирах по-горе, като приемам три от тях.

8. ВЪПРОСИ КЪМ ДОКТОРАНТА:

Имам следните въпроси към докторант Анна Казакандони:

1. Посочвате, че по-младите учители повече използват и имат по-положителна нагласа към включване на различни специални и адаптирани стратегии и подходи на работа при ученици от аутистичния спектър. Според Вас това на какво се дължи – че те са учили за тях по време на университетската си подготовка и ги познават или на нещо друго?
2. Как възнамерявате да популяризирате допълнително резултатите от Вашето изследване, освен с трите задължителни публикации, с цел подпомагане на училищната практика и приобщаващото образование на ученици от аутистичния спектър в Гърция?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на **Анна Казакандони** на тема *„Нагласи на учителите към ученици с аутизъм в условията на приобщаващото образование“* с научен ръководител доц. д-р Данка Щерева е с актуална тематика, издържан е в структурно и текстово отношение.

Дисертационният трудът отговаря на изискванията на нормативната уредба в Република България, които са разписани в Закона за развитие на академичния състав и в Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Дисертационният труд е посветен на тема, която е дисертабилна, а самият текст отговоря на изискванията за структура и организация, съдържайки необходимите и изискуеми части и компоненти. Дисертационният труд включва едно добре построено и проведено изследване с три групи участници – по 50 във всяка група, и така представя една добра и пълна картина на

нагласите на различни участници в приобщаващото образование на ученици от аутистичния спектър, а именно родители, учители и съученици.

Целият труд показва, че докторант **Анна Казакандони** притежава задълбочени теоретични познания по темата на дисертационния си труд, което е доказано от текста в теоретичната част, притежава качества и умения за планиране и практическо изпълнение на научно изследване, което става ясно в изследователската глава, както и има умения за анализ и интерпретация на получените резултати, доказано и видимо в главата с анализ на данните и резултатите.

В допълнение дисертационният труд е отразен и популяризиран чрез три научни публикации в България и Румъния.

Въз основа на всичко горепосочено, давам **положителна оценка** за дисертационния труд и автореферата, и предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен “доктор” на **Анна Георгиос Казакандони** по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика).

София, 20 август 2025 г.

Рецензент:

(проф. дпн Мира Цветкова-Арсова)